

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nyborg under krigene
i det nittende
århundrede

3. jægerkorps i de slesvigske krige.

Nyborg under krigene i det nittende århundrede

3. jægerkorps i de slesvigske krige

Samlet og udgivet i 100-årene for
treårskrigen af Henning Henningsen

Forord.

Minderne fra besættelsen under sidste krig står os klart i tankerne. Vi, der oplevede de tunge år, vil aldrig glemme dem.

Men hvor meget ved vi om Nyborg under krigene i forrige århundrede? Også dengang oplevede byen svære tider, ganske vist uden besættelse og luftangreb, men dog både indirekte og direkte som fæstnings- og garnisonsby. Spaniolerne lå i byen i århundredets begyndelse, mens de engelske krigsskibe krydsede i Storebælt; under Treårskrigen drog Nyborg-jægerne, 3. jægerkorps, ud herfra, og i den tunge krig 1864, den sidste som byen oplevede som fæstning, gennemlevede befolkningen triste og sorgfulde dage.

I gamle folks fortællinger, i veteranernes krigserindringer, i avisernes korte og knappe meddelelser kan vi spore disse oplevelser. I denne lille undersøgelse er der samlet en del sammen herom, og formålet dermed er at tegne stemninger og tilstande i den lille by og hos dens tropper i de alvorlige skæbnetimer for vort land. Særlig vægt lægges der på at skildre treårskrigen, da bogen er tænkt som et hundredårsminde for 1848,

men også Napoleonskrigene og 1864 tages med for at fuldstændiggøre billedet. Det personlige erindringsstof, den levende tradition, er indholdet af bogen, alt det, som ikke findes i de officielle skildringer af krigsbegivenhederne. På den måde får vi et langt mere levende og menneskeligt indtryk af tiden, — for selv om fortællerne hist og her måske har opfattet de faktiske begivenheder forkert, har de dog haft øje for det karakteristiske og givet udtryk for folks tanker og følelser. Og det er til syvende og sidst det, vi helst vil vide noget om.

Henning Henningsen.

•

Napoleonskrigene.

Da spaniolerne var her.

Om Spaniolernes besættelse af Nyborg 1808 og deres bortrejse har vi en del gode beretninger 1).

Hvad der deri findes let tilgængeligt skal derfor ikke gentages. Imidlertid har det i høj grad sin interesse ved siden af de rent historiske dokumentationer at få lidt at vide om hvordan befolkningen så på de fremmede. Derfor skal nogle erindringer fra den tid drages frem.

Da Spaniolerne ankom til byen 1808, blev der for borgerne oplæst proklamationer, hvori det hed, at hvis de ville forholde sig rolige, skulle der ikke ske dem nogen Overlast, og der blev da heller ikke grund til klage fra Nyborgernes side over for de sortøjede gæster fra det fjerne syd.

Deres kvarter opslog de midt på gaden; det var jo sommer. Øjensynlig generede det ikke soldaterne at ligge på den hårde stenbro; færdedes man i gaderne, måtte man hvert øjeblik tage sig i vare for ikke at komme til at træde på en sovende spanier.

På et værksted i Staden blev der for gode ord og betaling bestilt en eller anden våbenmekanisme, men den unge håndværker var så optaget af at studere det brogede soldaterliv rundt om i byen og af at kigge ud efter engelskmanden, der lå ude på fjorden, at han hyppigt forlod sit arbejde. Men Spanierne vidste råd; de satte en skildvagt med ladt gevær uden for værkstedet og sagde: "Nu bliver du her, kammerat, indtil vort arbejde er færdigt!" Det forstod han, og da arbejdet var afleveret, blev skildvagten trukket tilbage. 2)

Spaniolerne var temmeligklejne karle, der holdt af at kysse pigerne, nårsomhelst de kunne 3), og det er en almindelig opfattelse, at de varmbloedige hjerteknusere efterlod sig en mængde børn. Imidlertid drejer det sig ikke om ret mange, og da slet ingen her fra Nyborg-egnen, om kirkebøgerne taler

sandhed 4). Det er derfor nok bare en dårlig vittighed, når der fortælles om en pige i Tårup, der skulle have et barn med en Spanier og græd hele dagen, fordi hun var bange for, at hun ikke ville kunne forstå dets sprog, da det jo utvivlsomt måtte tale spansk 5). — Det er dog overleveret, at Bønderne i omegnen ikke var dristige ved at have deres koner og døtre hjemme, men sendte dem til skovs, hvor de kunne gemme sig. Først da Spanierne var stukket af, hentede de hjem igen 6).

Under de fremmedes ophold forefaldt der enkelte dødsfald. I Nyborg blev der således i april—juli 1808 begravet fire spanske soldater; de lå "på den nederste plads" på kirkegården, hvor mindre fornemme personer blev jordet. 7).

Om Spaniolernes mærkelige skikke har gamle folk fortalt en hel del træk. 8). De var således meget ivrige efter æg. Såsnart de hørte en høne kagle, var de straks derhenne og snuppede ægget, som de spiste med det samme. De spiste gerne katte, som de kaldte "husharer", og snoge, skrubtusser og frøer var ligefrem lækerbiskener for dem. Snogene kaldte de "Buskål". Fjerkræ holdt de også meget af. De holdt dem i benene over ilden og pil-lede fjerene af dem, når de blev varme, og spiste dem så. Yndet var det også at kline hønsene ind i ler og putte dem i den gloende ild. Når så leret var brunt, var hønen stegt; fjerene hængte fast i leret, når det blev fjernet og kunne let trækkes af.

Men kødet var ofte blodigt og tildels rå, så der var ingen danske, der ville smage på den steg. 9).

Spaniolerne ville gerne snakke med danskerne og forsøgte at efterligne sproget, skønt det kneb. F. eks. kunne de ikke sige "Snaps", men udtalte det "Naps". En spanier i Skalkendrup sendte pigen til Nyborg efter "Sibut" og blev meget fornærmet, da hun bragte sirup; han ville nemlig have løg. 10).

Egentlig var de fremmede meget vellidte, godt disciplinerede og rare mennesker. De betalte kontant alt hvad de fik. Mens folk herhjemme måtte klare sig med fattige kobberskillinger og fedtede pengesedler, havde soldaterne altid sølvpenge. Når de sad og spillede kort, var bordet overstrøet med sølvmonter.

Mens nogle fortæller, at de var meget religiøse og meget katolske, påstår andre, at de var yderst ligeglade, ja at de kunne finde på at gå op på prækestolene i kirkerne og tage et halmhånd om halsen som præstekrave, hvorefter de for løjer agerede præst. I det hele taget var de fulde af munterhed. En dag "korsfæstede" de en gammel mand midt på vejen: de stak en stok tværs gennem ærmegabene og buksebenene, så han ikke kunne gå. Det var umådelig morsomt at se på, men soldaterne fik straf derfor af officererne.

Landevejstræerne langs Oden-se landevej ved Ullerslev bærer efter sagnet spor af Spaniolernes besøg. De tykke misdannelser i

stammen i et par meters højde skyldes, at de morede sig med at hugge kronen af de nyplantede træer, da de red forbi. 11).

Da Spaniolerne drog bort med de engelske skihe, måtte de efterlade alle deres dejlige heste på »Øen« ved Nyborg. Dette har givet anledning til det bekendte sagn om de ædle heste, der sparkede hinanden til døde, så blodrøde valmuer skød op, hvor blodet sprøjtede ud. En del borgere forsøgte at erhverve nogle heste gratis, skønt det var forbudt under livsstraf at tage dem. En borger gemte en spansk hest i sin lade — det skal have været i Nørregade 19 (matr. nr. 176) — og dækkede den med halm for at den ikke skulle blive opdaget. Kedeligt nok blev der i et uheldigt øjeblik trukket nogle heste frem i naboens gård. Den skjulte hest hørte det og begyndte at vrinske. Så turde manden ikke beholde den, men slap den om natten ud gennem bagporten til Nørrevoldgade. — Uden tvivl rullede der spansk blod i en del af hestene på Nyborg-egnen efter spaniernes stolte vrinskere. 12).

En lille solstrålefortælling berettes fra spaniernes hjemrejse 13): En spansk kadet måtte efterlades, da han var blevet syg. Han blev sammen med sin fader, der ikke ville forlade ham, indlejet hos en familie i Adelgade. Daglig gik de tur, skønt de var fanger. Folk husker, at når de kom forbi et ligtog med de monotont syngende skoledrenge foran, slog de kors for sig. Juleaften deltog de i julegudstjene-

sten i den oplyste kirke, da kadetten pludselig blev syg og gled ned fra kirkestolen. Hans far råbte: "Valgame Dios, santa madre de Dios!" (Hjælp mig Gud, hellige Guds moder). Den syge kadet blev båret hjem, en læge blev hentet — og nu viste det sig, at hvad der var mere brug for var en jordemoder. Kadetten var en kvinde, der forklædt var fulgt med sin mand gennem hele Europa og nu fik en lille Spaniol juleaften. Hen på foråret kom den lykkelige familie med en dansk "Frugtjager" hjem til Cadix. Her voksede den lille fyr op og blev til en bekendt kunstner.

Denne rørende fortælling kan næppe være rigtig. Sandsynligvis stammer den fra en udenlandsk novelle. St. St. Blicher har 1824 fortalt en lignende begivenhed i sin novelle Et eventyr på heden (Josepha).

Englænderne i Storebælt og kaperkrigen.

I årene fra 1807—14 lå de engelske krigsskibe i Storebælt og blokerede landet. Flere grunde i Storebælt har endnu navn efter de skibe, der havde ankerplads der for længere tid, f. eks. Elephant- ("Elephant"), Vengeance- ("Vengeance") og Polyfemgrunden ("Polyphemus"). 14).

Et lille billede fra den tid giver St. St. Blicher i sine erindringer. 15). Som ung student forsøgte han 1807 at komme over bæltet fra Korsør. Han sejlede i en utæt jolle med to matroser ud til det engelske linesskib syd for Sprogø; den ene

roede, den anden tættede revnerne og Blicher øste imens. Efter et ophold på Sprogø kom de til skibet, hvor det viste sig, at deres pas, som var udstedt i København af den engelske general, ikke blev anerkendt af commodoren. Blicher måtte så vende tilbage uden andet resultat end at de engelske orlogsmatroser, der havde fået at vide, at der var hungersnød på Sjælland, bombarderede den utætte jolle med tvebakker. Hverken Blicher eller andre rejsende kom over i denne omgang.

Mens englænderne krydsede rundt i de danske farvande, udrustedes der privat flere hundrede kaperskibe, parat til i en slags underjordisk krig at sabotere fjenden og gøre ham al den afbræk de kunne ved at tage hans skibe, ødelægge konvojerne og lokke krigsskibene i fare.

Mens der fra Korsør udrustedes flere skibe af den slags, kendes der fra Nyborg kun et, nemlig "Virtuosen", der den 21. august 1810 fik kaperbrev. Ovenikøbet var det kun en chalup med 11 mands besætning og uden kanon; dens eneste våben var fire »Donnerbøsser« og nogle håndvåben. Det var jo ret beskedent, men alligevel havde det lille skib held med sig til at tage en fjendtlig kuf "Frederica Wilhelmine", lastet med træ. Kuffen blev ført til Kalundborg og prisedømt der. Både skibet og ladningen har sikkert indbragt en pæn lille sum til hver af kapergasterne. Livet blev levet farligt dengang, der blev tjent

godt og levet højt, men det var med tilværelsen som indsats. 16).

Treårskrigen.

For de mennesker, som levede ved midten af 19. århundrede, står minderne fra 1848-49-50 i særlig glans. Det var en tid med national vækkelse; for første gang forstod folket rigtigt, at det var værd at kæmpe for Danmark. Den almindelige værnepligt var indført og grundloven givet; det var nu ikke mere en skam at være soldat, således som det havde været før.

Begejstringen for "Danmarks retfærdige sag" var stor i hele befolkningen. Drengene i Nyborg pyntede deres kasketter med kokarder i de danske, norske og svenske farver, og både små og store kvinder sad og pilede charpi (17), — dette noget uhygiejnske forbindsmateriale, som man brugte, indtil man blev opmærksom på steriliseringens betydning.

3. jægerkorps drager i felten.

Efter den nye hærordning 1842 kom kasteljægerne (sjællandske skarpskyttekorps) til Nyborg under navnet 3. jægerkorps (korps udtaltes "kor"). Jægerne var flotte og kække soldater i grønne, klædelige uniformer; i deres chakot'er havde de lange pompon'er. Befolkningen var stolte over deres jægere; de blev kaldt de "fynske jægere" eller »Nyborg-jægere". (18).

Da krigen 1848 var brudt ud, fik garnisonen i Nyborg straks

marchordre. En lys, frisk martsdag (27. marts), med blå vårhimmel, stod korpset opstillet på torvet, og til tonerne af "Danmark, dejligst vang og vænge" tog byen afsked med sine soldater. Deres leder oberstløjtnant Magius, der senere faldt ved Slesvig, bød borgerne farvel og afgav det løfte, at korpset ville opfylde de forventninger, nationen nærrede til sine kamplystne tropper. Klokken tre eftermiddag satte korpset sig i gang med klingende spil og under folks hurraråb; en frivillig vognkolonne mødte op uden for Ravelinsporten og kørte jægerne til Odense. Herfra blev de næste dag kørt til Middelfart, også af frivillige vognejeere. Og jyderne ville ikke stå tilbage for fynboerne, — de kørte soldaterne til Kolding (19). Oppakningen var temmelig tung, alene tornystret med indhold vejede 60 pund.

Fra Kolding drog jægerne den 29. marts sydpå, hilst med jubel af "Slesvigerne" (Sønderjyderne). De besatte Haderslev. Den 9. april modtog de deres ilddåb i krigens første slag, ved Bov, hvor Magius førte avantgarden, således at jægerkorpset var i forreste linje. Kaptajn Hegermann-Lindencrone var den første officer, der faldt. Han skal have sagt, da kuglen ramte ham: "Jeg har fået forfald". Forbitrede over deres elskede kaptajns fald gik jægerne på og kastede fjenden tilbage.

I påskeslaget ved Slesvig stod jægerkorpset direkte over for præjerne, hvis generalstab senere i høj grad roste deres tak-

tik og behændige udnyttelse af landskabet. De opholdt prøjserne i flere timer ved Bustrup. Ridende i spidsen for en angrebskolonne styrtede den tapre oberstløjtnant Magius til jorden, ramt af en kugle i hovedet 20). Her faldt også den afholdte løjtnant Lund. Ialt havde jægerkorpset et tab på 4 officerer, 13 underofficerer og 71 menige.

Det fortælles 21), at en del af jægerne blev afskåret, da de skulle dække tilbagetøget, og kun havde valget mellem at overgive sig eller vade over en arm af Slien. De valgte det sidste og styrtede sig i vandet, som nåede dem til armene. De prøjsiske kugler fløjtede dem om ørerne og sårede mange, men de fleste soldater kom heldigt over. Bagefter måtte de marchere de 4—5 mil til Flensborg, udasede og dyngvåde. Det var en hård påsketur. — De andre fra korpset, som trak sig tilbage gennem Slesvig by, havde det næppe bedre, selv om de ikke blev våde. Den del af byens borgere, der var ivrigt slesvig-holstenske, skød fra tage og vinduer på de vigende danskere 22).

Efter tilbagetrækningen deltog korpset i en fægtning i Sundevad 28. april og i slaget ved Dybbøl 5. juni, hvor jægerne nær var blevet afskåret, men fik hjælp af fodgarden. Det var en varm dag, og kampen var hård i terrænet med de levende hegn. Men de danske fik dog slået de frygtede prøjsere tilbage, hvad de ikke var lidet stolte over. Gamle veteraner fortalte gerne om dette slag; en havde fået 5—6

huller i sin kappe, der lå rullet sammen som en pølse over tornystret, en anden fik sit gevær slået ud af hånden af en kugle, der først havde gennemboret formandens chakot 23).

Efter denne fægtning blev korpset indskibet i damperen "Hekla" og ført til Snoghøj. Herfra gik marchen til Haderslev og så igen tilbage til Nørrejylland.

Først den 3. november ankom korpset til Nyborg efter det første krigsårs begivenheder, men allerede midt i december gik det til Als igen. Her kantonerede det til 3. april 1849, da dette års krig indlededes med et fremstød i Sundevad. Især ved Ullerup udmærkede 3. reservejægerkorps sig. Fjenden afskar nogle afdelinger, men de fleste listede sig ad omveje tilbage.

Danskerne trak sig nu tilbage, mens fjenden myldrede op i Jylland. Den 16. april blev jægerne overført fra Høruphav til Fåborg, hvorfra de marcherede til Middelfart og blev sat over til Snoghøj. De kom til at deltage i de hårde kampe ved Kolding. Den 23. april var korpset med til at indtage byen, men fjenden overdængede dem sådan med kugler og granater, at tagstene nedrydsede ned i hovedet på dem. Byen blev forladt igen, og fjenden fulgte efter lige til Fredericias volde.

Slaget ved Fredericia.

3. jægerkorps fik forposttjeneste uden for Fredericia fæstning. Det var ret anstrengende, og af og til måtte soldaterne

nogle dage til Fyn for at hvile ud 24).

Forholdene i den belejrede by var ikke gode. Befolkningen var ærgerlig på de mange soldater, så disse endda beskyldte de brave Fredericia-borgere for at være tyske(!). Soldaterne kunne dårlig skjule deres hoveren, da folkene på grund af bombardementerne, som satte ind midt i maj, måtte forlade deres hjem og flygte til Fyn. Da de kom tilbage igen, var mange huse brændt og sønderskudt.

Soldaterne lå tæt sammen, f. eks. 16 mand i en kostald, hvor det vrimlede med rotter. På grund af fjendens stadige trusler måtte de tit sove på volden. Senge var næppe til at opdrive. Det fortælles at en jæger med stort besvær havde opnået at sove en enkelt nat i en seng. Bedst som han sov lød der stærk kanontorden. Han vågnede derved og løb ud for at se, hvad det var. Da han kom tilbage, var der lige akkurat slået en granat ned i sengen. 25).

Arbejdet i fæstningen var hårdt. Soldaterne blev sat til at køre jord til fæstningsvoldene og slukke ildebrænde, — indtil sprøjterne blev ramt og ødelagt, så de ikke mere kunne bruges. Bombesikre steder fandtes ikke, og selv om nogle kunne grave sig ind i voldene, forslog det ikke noget. 3. jægerkorps mistede en del ved bombardementerne. Fra 4 morgen til 12 nat var soldaterne på benene uden at få varm mad eller kunne komme af klæderne 26).

Fjenderne lod opføre skanser

og løbegrave til belejringen; som arbejdskraft brugte de danske bønder, så soldaterne ikke kunne skyde efter dem uden at ramme deres egne landsmænd.

En del forpostfægtninger udkæmpedes. Værst var stillingen i blokhuset, som var opført vest for Fredericia, lige ved stranden; det var en uriaspost, hvor ingen gerne gik hen. Der fortælles om en 25-årig nyborger, der havde tjent sig op fra menig til løjtnant ved 3. jægerkorps 27). Han havde kommandoen i blokhuset. Jægerne var ikke begejstrede over de stadige beskydninger, de var udsat for, og ville trække sig tilbage fra den udsatte post. Men løjtnanten stillede sig op ved indgangen, trak sablen og forbød sine folk at forlade posten. En bombe sprang i nærheden, og en bombesplint knuste hans venstre lår. Benet måtte amputeres, og han døde en ugestid efter på lazarettet i Billeshave. Begravelsen foregik 4. juni i Middelfart; på kisten lå hans væрге og en del kranse fra Nyborg, fra moderen og hans unge forlovede, fra nyborgdamer og våbenbrødrene. Kun een officer fra 3. jægerkorps var mødt; de andre var i ilden. Under begravelsen tordnede kanonerne på den anden side Lillebælt, mens der strøedes blomster fra Nyborg på kisten.

Efterhånden samledes der en stor del soldater inden for Fredericia volde, og "Fredericiaslaget" udkæmpedes 6. juli 1849. Tredie jægerkorps var som altid med, hvor det gik hedest til. Det havde været regnvejrs nogle

dage, men ved midnat mellem 5. og 6. juli svandt de sorte skyer. Fuldmånen spejlede sig i bæltet, dampskibene løb frem og tilbage med tropper fra fyn, der lå som en sort stribe i horisonten i den lyse nat.

Jægerne stillede op på de halmstrøede gader kl. 12. Deres chef talte til dem:

»Jægere! Om en Time føres I i Kampen, hvis Udfald vil være af stor Vigtighed for Fædrelandet. Dersom I vil opføre Eder som Brave, maa Udfaldet blive heldigt. Derfor rask ind på Livet af Fjenden, kast ham ud af hans Forskansninger ..... Det er lutter Slesvig-Holstenere, som vi skal have med at bestille, vis Eder brave, naar det gælder, i Dag maa ikke tænkes paa at retirere“.

I måneskinnet drog de gennem Fredericias porte ud på slagmarken, det gik fremad med hurra og knalden i munter løb, jægerne gik på med iver og lyst som om det var til fest. Kanonerne drøede, flammerne rasede og det glimtede i våbnene. Over fæstningen og slagmarken lå en tåge af blålig diset krudtrøg 28). Jægerne var i første træfning. Korpset gennembrød fjendens midte og erobrede hans store artilleripark og ammunitionslæjr ved Hejse kro, — en begivenhed, som blev forevigtet på Sonnes bekendte maleri på Fredericias rådhus.

Selvfølgelig var tabene betydelige, men soldaterne fortalte også mange eksempler på mirakler. En fortæller, at han ramtes af en kugle, der gik igennem

tornystret, hvorved den mistede kraften og kun efterlod sig en rød og blå øm plet på den ene side. En anden fik en kugle gennem felthuen, uden han ellers led skade 29).

Da solen stod op, var slagmarken dækket med hundreder af sårede og døde. Desværre var der foragtelige elementer blandt soldaterne, der optrådte som ligrøvere og udplyndrede de døde 30). De faldne blev begravet i en stor fællesgrav. Trænkuskene bragte dem derhen i læssevis, smidt ovenpå hinanden. Det gik her som i enhver krig, — man blev rå og afstumpet. Det var sørgeligt at se, hvordan de døde blev hevet ned i graven. Når et lag var lagt, kom der læsket kalk ovenpå, og så fulgte næste lag på samme måde. Men begravelsen var gribende. Tre kanonsalver affyredes over massegreven 31).

Det fortælles, at en menig jæger, sadelmager Hans Madsen fra Nyborg, under stormen på en skanse rev det blåthvidt-røde oprørsflag af stangen og tog det med sig. En officer ville have det, men Hans Madsen ville ikke udlevere det. Han blev af kammeraterne indstillet til dannebrogskorset, men fik det ikke, formodentlig fordi han ikke ville give officeren flaget. — Dette blev i slægtens eje til 1931, da en af Hans Madsens efterkommere, gæstgiver Randrup Hansen, Lundeberg, forærede det til Nyborg museum 32).

Indtoget i Nyborg 1849.

Troppernes hjemsendelse var

som et sandt triumftog; overalt hilstes de af befolkningens jubel og glæde, overalt var der flag og æresporte. Gennem Nyborg kom alle de sjællandske afdelinger for at blive sat over bæltet til den strålende modtagelse i København, kendt fra flere samtidige billeder. Sidst af alle tropper kom byens eget tredie jægerkorps for at indtage sit gamle standkvarter 33). Det var den 8. september 1849.

Om eftermiddagen så man fra volden i det fjerne en støvsky nærme sig ad landevejen, man hørte musikken; det var de hjemvendende soldater. Byens borgere var strømmet ud gennem landporten og over Ravelinsbroen; i spidsen for dem gik de Nyborgsøfolk, der havde været med på Linieskibet "Christian VIII" og fregatten "Gefion" i slaget ved Eckernførde. De bar to store dømnebrogslag. En æresport var rejst i Vestergade ved Ravelinsindgangen; i felterne stod navnene på de slag, korpset havde kæmpet i. Et musikkorps var parat til at modtage de hjemvendende helte. Da soldaterne endelig kom nær, hilste deres chef og amtmanden, der dengang boede i Nyborg, på hinanden, og så brød jubelen løs, et velkommen tilbage! lød det fra alles munde. Men der var også tårer i manges øjne. Hvor mange af soldaterne var ikke faldet, hvor meget blod var der ikke udgydt.

Tropperne marcherede med blomster i geværpiberne og kranse og buketter om huen og halsen ind gennem Landporten og trådte an på Torvet, hvor

byfogden, justitsråd Bierfreund, holdt en højstemt men varm velkomsttale:

»Med vemodsfulde Følelser saa vi i Slutningen af det foregaaende Aar det os alle saa dyrebare tredie Jægerkorps marchere paany henfra efter et desværre kun altfor kort Ophold her. Dog Korpsets heltemodige Forhold i den forløbne Sommers haarde Felttog gav os en sikker Forventning om, at allevegne naar og hvor det gjaldt vilde Korpset ligesaalidt svigte Æren som vor elskede Konges og vort dyrebare Fædrelands grundede Forventninger. Ja tilvisse har Korpset paa den hæderligste Maade opfyldt disse vore Forventninger. Overalt og indtil det evig minderige Slag ved Fredericia har Korpset erhvervet Hæder og Ære. Derfor velkommen, tapre Jægerkorps! Forrige Aar var det os forundt at modtage Eder ved Tilbagekomsten som hæderkronede Mænd, dog Held os, at vi denne gang kan modtage Eder ej alene som hæderkronede, men og som sejerkronede. Velkommen da, kække Mænd i denne vores Kreds, hvor vi gense Eder som længselsfuldt forventede Venner, — og hermed udbringer jeg paa alles Vegne en hjertelig Hilsen med det oprigtige Ønske:

Længe leve vort tapre tredie Jægerkorps!"

Denne dag og den næste fejredes der over hele den festligt udsmykkede by. Søfolkene festede særskilt for de hjemkomne fra flåden, og om aftenen den 9. september afholdtes byens store

fest. Officerer og underofficerer deltog i et festmåltid på byens gæstgivergård "Postgården", og de menige samledes sammen med byens borgere af alle stænder i eksercerhuset over Landporten.

Kronprinsens Bastion, "Verdensteatret", fra Landporten til Møllen, var oplyst med kulørte lamper, og et stort transparent var oprejst, hvor man kunne læse følgende indskrift:

Saa glød Du gik til blodigt
Stævne,
Og Hæder fulgte hver dit
Spør; —
Derfor skal Danmark længe
nævne
Med Stolthed 3die Jægerchor.

En dr. Lehmann havde i dagens anledning skrevet en velkommen-sang til Nyborgs jægere. Det vakte lidt misstemning, at den gik til en præsisisk melodi: "Lützows wilde, verwegene Jagd", men teksten var ellers dansk nok. Et par strofer bør citeres:

De drog fra Byen med klingende
de Spil
Ei ændsende Frygt eller Farer.
Hvorhen gjelder Reisen? Ad
Slesvig til!
Med Krudt og med Kugler vi
tømme vil
De meerumschlungene Skarer!
Hvem er det, som Fjenderne
Døden svor?
Det var Nyborg tappe Jæger-
chor!

I Sundeved førte de Danne-
brog rød

Mod Saxer og Slaver og Vender;
Og hver Gang Seirens Laure de
nød,

Og hver Gang voldte det Fjen-
den Død;

Dem Gud og Konge jo sender.

Hvem var det, som mandigen
holdt sit Ord?

Det var Nyborgs tappe Jæ-
gerchor!

Nu hjemad de vende med klin-
gende Spil

Fra Fredericias Leire.

Vor Tak og vor Hyldest dem
bringe vi vil,

De Tappe, som ærligen bidroge
til

Den største blandt Dannemarks
Seire.

Velkommen thi Eders Bedrift
var stor!

Hil dem! Nyborgs tappe Jæ-
gerchor!

Krigens sidste år.

Heller ikke det sidste krigsår svigtede soldaterne deres bys tillid. Efter et fjerdingårs ophold i Nyborg drog de 11. december 1849 til Kegnæs på Als, hvor de lå i kantonnement i over et halvt år (34).

Derfra gik marchen til Isted, hvor årets eneste store slag blev udkæmpet, 25. juli 1850. Det var krigens sidste.

En af jægerkorpsets kompagnichefer var den gamle gudfrygtige major Münnich (4. komp.). Insurgenterne havde afbrudt en bro og spærret den med plove og harver med tænderne opad og lignende. Jægerne lavede en nødbro og stødte to gange frem, men blev kastet tilbage, og fjen-

den var ved at falde danskerne i ryggen. Batteriet Dinesens chef råbte: "Major Münnich, lad jægerne gå frem, ellers er mit batteri tabt!" Münnich stod af hesten, gav den til en menig og råbte: "Har mit gamle kompagni svigtet mig?" hvad der blev besvaret med et kraftigt nej! — Efter en anden beretning samlede han dem om sig ved at råbe: "Enhver, der hører til tredje jægerkorps, følger mig!" og da der var samlet en skare om ham, befalede han: »Nu fremad med Gud!" Soldaterne gik på for tredje gang og tog det stærkt besatte hegn foran dem, så fjenden måtte vige. Münnich fik benet knust af en kardætskugle, men da var fjenden standset. Da den gamle major efter et langt sygeleje kom hjem til Nyborg, kun med ét ben, fik han ved en fest 25. juli 1851 — årsdagen for slaget — overrakt en sølvpokal som æresgave fra en kreds af borgere med flg. indskrift: "Major R. L. v. Münnich — Istedslagets Aarsdag d. 25. Juli 1851. — Fra erkjendtlige Borgere i Nyborg, fordi du stred og led for Konge og Fædreland". 1911 blev denne sølvpokal foræret Nyborg kirke, hvorfra den 1936 overflyttedes til museet. 35).

Fjenden blev nu kastet tilbage fra gærde til gærde i lang afstand, indtil jægerne kom til Vedelspang vandmølle, hvor Slesvig-Holstenerne sad og lurede bag skydehuller. Nogle og tyve jægere stormede frem, skød huset ned og fordrev fjenden.

Det var regnvejrsden dag. Forvirringen var stor, ingen

vidste ret, om de fik frem eller tilbage. Der faldt mange i slaget. Alene af 4. kompagni, som især havde udmærket sig, manglede der næste dag 55 mand, hvoraf de fleste var faldet.

En soldat sprang op på en høj for at kigge frem i terrænet, da han fik en kugle midt i panden og rullede død om på stedet. En anden fik en kugle lige gennem munden og måtte efterlades; men da soldaterne senere på dagen trængte frem ad samme mark, lå han der endnu og var levende. Han kom sig mærkeligt nok senere. — Kuglerne faldt tæt. En sergent ved 3. kompagni segnede således med hele syv kugler i kroppen. Andre var mere heldige; en fik 14 kugler i tøjet uden at blive såret, en anden fik spaltet hæftet på sit gevær uden at komme noget til. En soldat blev ramt i venstre hånd af en musketkugle, der borede sig ind og blev siddende. En læge kom til og skar den ud med sin operationskniv. Det gjorde ondt, — man kendte lige så lidt til bedøvelse den gang som til antiseptik. Først efter fem dages forløb kom han på lazaret i Flensborg. Armen svulmede op, men efter tolv ugers ophold var han i stand til at tage hjem. Håndleddet blev dog stift alle dage 36).

Menneskeligt gråbende er et brev, som løjtnant Harboe fra Nyorg-garnisonen skrev hjem til sine forældre kort før Istedslaget 37):

"..... Alle er glade over, at vi nu endelig en Gang kan komme frem. Gud give os blot Sejren ...

Æren kalder os atter til blodig Gerning, og Fremtiden er uvis. Det er derfor med vemodig Følelse, jeg tager Afsked med Dem. Men dyrebare Forældre, Deres Søn vil gøre sin Pligt og lade Parcerne raade. Armeen er alvorlig, men rolig, stærk og modig. Med Guds Hjælp vil Resultatet blive godt, og jeg atter en Gang samles med Dem i det fælles kære Hjem. Vi marcherer i Morgen tidlig. Bataillonens staaer færdig kl. 3 .....

Deres kærlige og taknemmelige Søn. Poul.

Tiden er så knap. Jeg skal endnu i Aften i Tjeneste i 2 Timer; men jeg maa dog endnu en Gang sige Dem, hvor usigelig meget jeg holder af Dem, dyrebare Forældre, og endnu en Gang sende Dem et kærligt Lev vel! —“.

Harboe blev såret af en kugle i armen og fik Ridderkorset. Han overlevede sit sår og blev senere en yderst afholdt kompagnikommandør i Nyborg. Han deltog i krigen 1864 og døde 1867, kun 41 år gammel. Han ligger begravet på Nyborg kirkegård 38).

Efter Isted blev korpset sat over Slien og gjorde derefter forposttjeneste under brigaden Krabbe. 12. September blev forposten angrebet ved Korkendorf og måtte trække sig tilbage til Mysunde, hvor jægerne besatte skanserne syd og nord for Slien og sammen med de andre afdelinger afviste den tre gange så stærke fjende med kraft, ja forfulgte ham endogså med stor iver 39). En Nyborger

ærgrede sig over ved samme lejlighed at miste sine morgensko, idet en kanonkugle rev dem midt over, da de lå i tornystret på hans ryg 40)

Derefter var der kun små forpostfægtninger. Ved Mølhørst syd for Mysunde stod der et lille slag nytårsaften; det var krigens sidste slag, og det vandt 3. jægerkorps 41), lige som det havde været med til at vinde krigens allerførste slag, slaget ved Bov. Ved en ren tilfældighed havde korpset været med fra først til sidst; det var ikke blevet sparet, men havde mistet mange mand. Bedækket med hæder vendte det hjem til Nyborg 27. januar 1851, dagen efter krigens ophør. At det fik en festlig modtagelse, siger sig selv. Mange af jægerne havde fået fæstet dannebrogsmændenes hæderstegn på deres bryst af Kong Frederik VII personligt.

Trods den lange og anstrengende militærtilværelse havde jenserne deres gode humør i behold. Der fortælles en anekdote om, hvordan de narrede sig mad til i Flensborg 42): her spiste tre-fire soldater hos en fedtet vært, som de ærgrede sig over. Da de skulle til at betale, gav den ene ham en tidalerseddél til væksling, men hviskede ret højt, at den var forfalsket, og at værten ville komme i fedtefadet derfor. Han hørte det og turde ikke tage imod sedlen, skønt den var god nok. Han måtte så lade soldaterne gå uden betaling.

Livet i Nyborg under treårskrigen.

Mens tredje jægerkorps var i

felten, blev der i Nyborg uddannet nye tropper, ofte op mod 1000 ad gangen. Da den almindelige værnepligt var indført, var der foreløbig menneskemateriale nok til en ganske anseelig armé. Først i 1849 begyndte man at indkalde mandskabet mellem 28 og 30 år — dog ikke de gifte —, så der var skolehold, som bestod af ”gammelmands-sønner“ og undermålere fra foregående session 43). Stillingssystemet vedblev at være i brug: havde man råd til det, kunne man betale en mere krigslysten til at lade sig stille i stedet for én selv. Prisen var i fredstid ca. 400 rdl., men i krigen steg det til 1000—1200 rdl., en ikke så lille sum. Nyborg Avis er i 1850-erne fuld af annoncer om stillingsmænd.

Det var med bevægede følelser at soldaterne tog afsked med deres hjem og drog afsted til soldatertjenesten i Nyborg. Alt var endnu så uvant, og krigens alvor prægede tankerne.

Når soldaterne var mødt op i Nyborg, blev de stillet op ved eksercerhuset på Kronprinsens Bastion, og nu begyndte en langsom og trættende forestilling. Først blev de råbt op efter nummer, derpå ordnet efter højde, og så blev de fordelt til jægere og infanterister. Det kunne godt tage en hel lang dag, inden det var gjort. Så skulle de have deres uniform udleveret, og til sidst fik de deres indkvarteringsseddel. De små kvarterer til en mand var elendige og usle huller i baghuse, næppe egnede til boliger for kreaturer. De

store kvarterer måtte ofte rumme op til 24 mand 44).

På ”Øen“ øvede soldaterne sig så, skød og eksercerede, og byen genlød af taktfaste støvletramp og soldatermelodier. »Dengang jeg drog afsted“ hjalp til med at holde humøret oppe og at vinde krigen.

Når den nødtøftige uddannelse var forbi, — i reglen varede den seks uger —, var der lige lejlighed til et smut hjem på en endagspermission, og så gik det af sted til krigsskuepladsen. Nogle marcherede ud ad landevejen, ledsaget et godt stykke vej af drengene, der var lykkelige over at måtte bære de tunge og klodsede geværer. Marchen var svær med den tunge oppakning på ryggen og på de dårlige veje. En dagsmarch var på ca. fire mil, og når tropperne nåede Odense og ømme og trætte vaklede over de toppede brosten, hjalp det kun lidt, at trommeslager og hornblæser forsøgte at stemme humøret op. Det var langtfra nogen flot skare, der kom marcherende.

Det var tilladt at slå sig sammen om at leje en bondevogn til at køre bagagen. Det blev kun et par skillings udgift til hver, og sådan lettelse! I det hele taget synes man, at der var sørget dårligt for mandskabets bevægelighed; selv under slagene kæmpedes der med fuld oppakning 45), hvorimod insurgenterne, de slesvig-holstenske oprørere, smed bepakningen. De danske soldater så dette med foragt, men måske også med hemmelig misundelse.

Forholdet mellem officerer og mandskab, der i den tidligere hær havde været alt andet end godt, var under treårskrigen ikke dårligt, — dog med undtagelser. Mange af officererne var ganske vist adelige — de allerfleste af dem bar tyske eller franske navne —, men der var dog også lejlighed for de menige til at tjene sig op.

Hvordan mandskabet engang satte en officer i rette, fortælles således 46): en løjtnant ville forbyde soldaterne at leje en vogn til at køre tornystrene og slog med sin flade klingeløs på et par af dem. Som protest slog hele kompagniet kreds om ham og satte bajonetterne på — så blev han bange og holdt inde. Han mistede den dag al respekt hos mandskabet og vandt den aldrig siden.

Mindre anstrengende var det for de soldater, som ad søvejen kom til fronten. De blev bragt om bord på kanonbåde og skibe, der i lange rækker blev slæbt til jyske eller slesvigske havne af dampskibene, deriblandt kongeskibet "Slesvig". Også en mængde krigsmateriel gik samme vej 47). Opholdet på de tætpakkede skibe og transportfartøjer var dog mindre behageligt. Soldaterne var stuvet sammen som svin og puffede til hinanden og havde næppe sidde-, endsige liggeplads allesammen 48).

Ventetiden på skibsbroen var lang. Brødkonerne indfandt sig med de gode brændevinsflasker i kurvene, og mangen opstrammer måtte hjælpe på humøret, når det var ved at synke

Gennem Nyborg kom også mange sjællandske afdelinger. En måneskinsaften drog således livgarden til hest gennem byen, flotte store karle i gule kyradser og smukke uniformer, med vajende fjerbuske på hjelmene. Det lynede og blinkede af metal i måneskinnet 49). En anden aften kom garden igennem med prins Christian (senere Kong Christian IX) som chef 50). Omvendt kom skibene fra krigsskuepladsen tilbage til Nyborg, ladede med sårede; de lå i lave brædekasser med madrasser og tæpper. Sygepasseren bar dem til lazarettet 51). I rådhusalen var der indrettet sygehus; her døde ialt 30 soldater, som blev begravet i Nyborg 52). En del Nyborgsoldater ligger begravet andetsteds. Efter slaget ved Fredericia 1849 hvilede nogle af soldaterne ud på Holckenhavn 53); også på Glorup lå der mange soldater 54).

En del af hærens kruttpark var i Nyborg 55). På voldterrænet bag Toldboden henlå en mængde lange stænger, forsynede med løklinger, af form som lange spyd. Det var vist meningen, at disse primitive våben, hvis virkninger selv under den daværende krigsførelse vilde være ringe, var beregnet til udrustning af en landstorm, om det skulle blive nødvendigt 56).

Borgervæbningen overtog frivilligt vagttjenesten ved hovedvagtten, på voldene, ved arsenalet (Slottet) og ved de arrester, hvor de fangne slesvig-holstenere sad. 80 Nyborg-damer lavede daglig i seks uger patronhylstre

efter tilskyndelse fra kommandantens frue, generalinde Lützen,, der gik omkring og opfordrede byens kvinder til at være med. Daglig afsendtes 16,000 færdige patroner. De ældre damer sad i hjemmene, de yngre i det gamle asyl og på rådhuset. På arsenalet blev krudtet fyldt i hylstrene af seksten specielt dertil udvalgte damer. Generalinden stod for krudtmøllen og ledede indpakningen i små kasser. Blandt disse initiativrige damer var den senere bekendte skolebestyrerinde Nathalie Zahle. Selve krigsministeren, Tscherning, kom til Nyborg og roste damerne. Der blev også syet karduser til brug ved forfærdigelse af kanonkugler, ligesom der selvfølgelig blev pillet charpi. — I byen lå der holstenske artillerister, men dem turde man ikke lade lave patroner 57).

Det er nævnt, hvor vanskelige indkvarteringsforholdene var i den i forvejen overfyldte by. Selv under normale forhold var der kun lidt plads bag de snævre volde, og nu, hvor der både var tropper til uddannelse og tropper på gennemrejse, var det helt galt. Men det gik alligevel. Befolkningen anstrengte sig for at gøre alting så godt for krigerne som muligt, og de åbnede deres huse og privatlejligheder for soldaterne. Til tider var der henved 1200 mand indkvarterede 58). En rekrut skriver: »Der er en saa stor Mængde Krigsfolk her i Byen, at det er uden Lige; her strømmer de til fra alle Kanter, baade Musketerer og Jægere og Dragoner og Artillerister og

Frivillige, og det i mange Tusindtælt“ 59). Var der ikke plads i husene, måtte de gennemrejsende soldater tage til takke med grøfterne langs vejene ud ad Øen til. Byens drenge bragte dem læskedrikke, halvt mælk, halvt vand, i store spande. I husene var kaffekedlerne efter god dansk skik sjældent af ilden, og brændevinsdunkene vandrede flittigt fra mund til mund 60).

På grund af menneskemændene steg priserne kraftigt. En portion mad, der tidligere kostede 4 skilling, kostede nu 12 sk., og smør og ost var næsten ikke til at opdrive. Kongen lagde 10 sk. til soldaternes dagsløn, så de nu fik 22 sk. daglig 61). Der var stor ængstelse blandt byens borgere for inflation og bankkrak, og i begyndelsen blev der hævet en del penge fra den nyoprettede sparekasse, men folk beroligedes dog snart og kom med pengene igen 62).

Med de daværende kommunikationsmidler gik nyhederne langsommere end nu. Den optiske telegraf fungerede kun i klart vejr, og selv om stafetterne fra krigsskuepladsen red så hurtigt de kunne, varede det dog ofte dage, inden meddelelserne om sejre og nederlag kom igennem, og endnu længere inden de små og få aviser bragte dem videre ud.

Nyborg lå for så vidt heldigt, som alle bud måtte igennem byen. I reglen kom de ridende stafetter og postkonduktørerne på gennemfart kl 4 morgen og 4 eftermiddag, og interesserede mødte op på postgården for at

udspørge dem. Især var der en guldsmed Theilgaard, der pligtskyldigt stillede hver gang posten kom og derpå som en levende avis hurtigt kolporterede efterretningerne ud i staden (63).

Netop på samme dag som Istedslaget stod var der i Nyborg skydeøvelser under ledelse af borgervæbningens chef, oberstløjtnant baron Haxthausen. Man vidste, at et slag var forestående, og det var helt nervepirrende at gå og vente på efterretninger herom. Stor var glæden derfor, da spændingen udløstes ved budskabet om seiren.

De politiske fanger i Nyborg.

Da oprøret brød ud i hertugdømmet, blev de ivrigste slesvigholstenerne straks sat fast og interneret i fæstningsarrest. Mens de fleste sad i Kastellet i København eller i aftaklede orlogsskibe sammesteds, kom der dog også en del af dem til Nyborg. En Haderslev-læge, der var blandt disse politiske fanger, har skrevet en bog om sine oplevelser, der ikke er uden interesse (64). Han var ivrig holstener og blev derfor straks fanget og ført til Nyborg. Fra Kolding kørte han og flere andre, fordelte på tre vogne og under militær bevogtning. I Odense afleveredes fangerne om aftenen kl. 9 i vagtstuen. Mens borgmesteren sørgede for forfriskninger, larmede pøblen udenfor, og borgergardisterne måtte beskytte fangerne mod lynchning. Kl. tre om natten kom de i øsende regn-

vejr til Nyborg og måtte først stå en stiv klokke time på torvet, indtil fæstningskommandanten kom og anviste dem arresterne. Han lovede at behandle dem godt, dersom de forholdt sig rolige. Nogle af dem fik plads i lokalerne over strandvagten (den i 1930'erne nedbrudte hovedvagt), de andre, deriblandt fortælleren, kom i de langt ringere arrester på rådhuset. For deres medbragte penge fik de en ordentlig seng og en om ikke god så dog anstændig kost.

Arrestlivet gik med militær orden. Kl. 10—11 formiddag fik fangerne under rengøringen lov til at gå 10 minutter i rådhusgården rundt om vandposten, men de måtte ikke tale sammen, kun nikke godmorgen. De fik lov at læse aviser, både Hamburger Börsehalle og den magre Fyens Stifts-Avis.

Efterhånden samledes der en del politiske fanger i Nyborg, en landfoged og toldforvalter fra Før, en præst fra Hellevad o. fl. Senere fik de lov at tale sammen allesammen, dog kun på dansk, da man ikke kunne tale tysk i Nyborg. En af dem talte dansk så slet, at de andre, der alle kunne sproget, havde rig lejlighed til morskab. Men ellers var det surt nok at sidde i det indesluttede skumle fængsel; fangerne fik feberpuls, blev nervøse og pirrelige, mistede appetitten, kunne ikke sove, blev matte.

Først den 23. maj indfandt undersøgelseskommissionen sig for at optage forhør; i 8 uger havde de siddet fanget på blot

mistanke. Forhørene blev ledet af den af oprørerne afsatte danske borgmester i Haderslev, Lassen, og et par andre. Han beskyldtes for at have optrådt inhumant under forhørene, han skældte fangerne ud og irriterede dem mere end nødvendigt. I hvert fald påstår fortælleren det. Det endte dog med, at anklagerne blev taget tilbage, men fortælleren måtte stadig blive i arrest. Han fik dog store lømpelser, fik lov til at færdes frit i rådhuset, kom oftere ud at trække frisk luft, måtte ryge tobak o. s. v. Da der senere kom en masse civile fanger i rådhuset tyvekælder, blev de politiske fanger om aftenen flyttet ned til fængslet over Strandporten, hvad der var langt bedre. Stuen var et rummeligt, men råt og halv-mørkt lokale, hvori der stod 6 senge. I et tilstødende lysere og hyggeligere værelse var der gennem de tilgitterede vinduer udsigt over havnen og over volden, hvis træer stod sommergrønne.

Uden for arresten stod en skildvagt. Fangerne fik lov til at gå en time om morgenen og en om eftermiddagen i det fri; der var afmålt 50 skridt mellem to posterede vagtposter, hvor de måtte gå, tale med hinanden o. s. v. En gabende menneskemængde stirrede på dem med nysgerrige og harmfulde blikke. Selv vagten, der var en borger-væbningssoldat, forhånede dem. Ovenikøbet pressede vagtmandskabet penge af dem; ved flytningen fra rådhuset måtte de betale 3 rdl. 32 skk., en takst til gunst for fangevogteren, som

borgmesteren egenhændig havde indført. Alt hvad de ellers fik, måtte også betales dyrt.

Efterhånden var der syv fanger i de små lokaler, deriblandt en krybskytte, som forlystede dem med sine jagteventyr. Møbler var der ikke udover to stole og et lille bord. Glas og flasker måtte fangerne købe for egne penge. Først langt om længe kom et langt umalet bord og to træstole, samt en lang træbænk, hvad de noget ironisk rettede en varm tak til kommandanten for.

Den eneste, der havde medlidenhed med dem og afslog drikkepenge, var den fæstningslave, som besørgede stuetjenesten.

Efterhånden blev nogle fanger løsladt, mens andre førtes til Kastellet i København, deriblandt fortælleren. Han fik senere lov til at gå frit omkring i København mod kaution og benyttede lejligheden til at besøge Thorvaldsens museum og andre seværdigheder. — Da våbenstilstanden kom, blev han løsladt.

De svenske hjælpetropper i Nyborg.

Et kapitel for sig i byens historie er de svenske hjælpetropper, som Sveriges konge i begyndelsen af treårskrigen sendte Danmark. Ganske vist kom de ikke længere end til Fyn, men meningen var god nok, og uden tvivl virkede den svenske gestus velgørende på danskerne og bidrog til fæstnelse af den nordiske tanke.

I juni 1848 ankom 4000 mand i transportskibe til Fyn. De blev udskibede i Kerteminde, Nyborg

og Fåborg. I de nævnte byer var der store festligheder, musikken spillede overalt "Kung Karl den unge hjälte"; på Nyborg skibsbro var der hejst både danske og svenske flag, og over Strandporten var der anbragt løvværk og nordiske emblemer 65). Den halve by var på benene for at tage mod de kærkomne gæster, der skulle hjælpe os mod præjserne. Og langs vejene på Fyns land stod bønderne med spise og drikke, blomster og flag for at tage festligt imod dem: »Kommer nu de Svenske?" lød det fra mund til mund, hvergang en støvsky rejste sig i det fjerne 66).

De fleste svenske soldater bar drabelige pikkelhuer efter prøjssisk mønster og våbenfrakker; især officererne så yderst martialiske ud. Støvlesålerne var så tykke og kluntede, at de vakte folks forbavselse. Andre afdelinger var klædt på gammeldags manér med chakot'er og spidskjole 67).

Bortset fra artillerister og husarer var størsteparten af tropperne infanteri. Mandskabet bestod mest af gamle gråskægede folk, der var dog også unge knøse, blandt andet små piberdrengene 68). Soldaterne var enten hvervede eller hørte med til den "inddelte armé" efter det gamle svenske mønster. Ofte var både fader og søn med i rækkerne, hvad der gav det hele et familært præg.

Både morgen og aften holdt hæren andagt i det fri efter gammel krigersk brug fra Gustav Adolfs tider, og gudstjenesten om søndagen var også under fri

himmel. Særlig gribende var soldaternes salmesang. De havde mange præster med, mens de danske soldater klagede over, at der i den danske hær var for få feltpræster, og at ryggesløshed og råhed herskede 69). Om svenskernes religiøsitet var ægte, skal ikke her diskuteres; kun et lille træk skal nævnes. I den Suhrske gård (Rs. Møllers gård) i Nørregade boede svenskernes chef og hans stab, og soldaterne i Nyborg mødte hver aften kl. seks til aftenbøn her. Soldaterne stod på gaden, mens aftenbønnen blev ledet af en uniformeret degn, der prækede og sang stående på den store stentrappes øverste trin. En eftermiddag havde den joviale vært skænket så flittigt i for gæsterne, at degnen måtte have en menig under hver arm for at holde balancen under bønnen. Derefter blev andagten altid henlagt til et kornloft andetsteds i byen 70).

Disciplinen i hæren var efter danskernes mening altfor streng; i modsætning til den danske hær fik soldaterne masser af prygl 71).

Svenskerne satte megen pris på det danske rugbrød, og når folk nærmede sig dem med favnen fuld af skårne skiver, satte de foragtelig deres egne hullede havrekager på pikkelhuens spids og bød danskerne dette brød i stedet for, — om de ville have det 72).

De var meget tarveligt vant På landet dækkede man bord for dem, hvor de fik kosten, men de forstod simpelthen ikke at smøre brødet. De spiste det tørt

og gnavede en klump smør dertil 73). Når de fik deres rationer uddelte, blev stabler af røgede skinker og store tønder med røgede eller saltede sild stillet op langs husmurene; til Folks forundring strøg de med et par fingre både salt og skæl af sildene, hvorefter de holdt dem i hoved og hale og gnavede los. De var både nøjsomme og hårdføre 74). De drak allesammen meget brændevin, og da danskerne ikke sparede derpå, var de tit beduggede.

Mange af svenskerne var rigtig gode, flinke og dannede, andre derimod utroligt rå. I Nyborg kunne man således se dem forrette deres nødtørft ud ad vinduerne ned på gaden 75). Bønderne var glade for de indkvarterede soldater, for de var som regel hjælpsomme og tog fat overalt. Svenskehærens største indsats blev den, at den hjalp bønderne med at få høsten i hus.

I samtidige beretninger går der ligesom en undertone af forbavselse over, hvor langt svenskerne stod tilbage, ikke blot i kultur — svenskernes ofte omtalte franskprægede og noget formelle leveform syntes ikke at være trængt længere ned i folket end til øverklassen — men også i militær uddannelse og udrustning.

I Nyborg, hvorfra tredje jægerkorps kom og hvorigennem alle hærafdelinger fra Østdanmark rykkede, var man selvfølgelig særlig kritisk over for andre tropper. Den danske hær var nyorganiseret, forholdsvis godt udstyret og efterhånden krigs-

vant. Svenskerne levede i eet og alt på deres traditioner. De var meget selvsikre og indbildske, og arven fra den forlængst blegnede stormagtstid sad dem i blodet og hæmmede dem. »Dette batteri var det, der gjorde det af med Napoleon i slaget ved Leipzig!“ pralede de således. Om deres form for taktik får man en idé ved flg. udtalelse om hvordan de havde tænkt sig et angreb på prøjserne: ”Vi skyder de svenske tre skud, og så går vi på med bajonetten“. Danskerne var selvfølgelig skeptiske og troede ikke på deres duelighed. Enhver dreng kunne også se, hvor umoderne deres udrustning var. Kanoner og geværer var klodsede, de brugte endnu flintbøsser. Våbenøvelserne var så søm så, marchen gik besværligt, og de gamle gråskægge havde ikke den nødvendige militære smidighed 76). Alligevel var man glad over at de overhovedet kom. Et pudsigt bevis på, at man ville undlade alt, hvad der kunne sære gæsterne, var, at man undlod at ringe 9¼-ringningen, mens de lå i Nyborg. Man troede jo fuldt og fast, at ”Svenskeringningen“ i sin tid havde været et signal til at slå de indkvarerede svenskere ihjel 1659, og man var så finfølede, at man ikke ville minde vennerne derom! 77).

I virkeligheden har ringningen intet med svenskerne at gøre, men er et signal, der oprindeligt angav fæstningsportenes nær forestående aftenlukning kl. 10 78).

I september drog svenskerne

tilbage uden at have lugtet krudt; det var måske godt, at deres kampmod ikke blev sat på prøve. General Löwenhjelm indskibede sig 17. september med Sikaraborg og Västergötadals regiment i Nyborg, andre tropper sejlede hjem fra Fåborg. Havde deres besøg ikke haft militær betydning, var det dog et skridt på vejen frem mod den indbyrdes nordiske samforståelse. Den svenske og danske almue havde for første gang lært hinanden at kende, — akademikerne fra de to lande var jo forlængst gode venner; ”på Nyborg skibsbro, hvor det svenske og danske flag vajede ved vennernes indskibning, aftaltes mangt et gensidigt besøg et kommende fredens år“, skriver H. C. Andersen. 79).

Den følelse af nordisk samhørighed, der her var opstået, varede ved. 1859 fejrede man 200 års dagen for slaget ved Nyborg; 1659 var de to nordiske brødrefolk fjender, nu var de venner. Fra rådhuset og kirketårnet hang både danske og svenske flag broderligt ved siden af hinanden, og jægerkorpsets musikkorps spillede nordiske melodier. Ved den store parade på torvet kl. 12 slog kommandanten i sin tale på de nordiske strenge, og om aftenen skulle den velmenende, forhenværende materialskriver From, der var lidt af en historiker 80) samt en ivrig taler, have uddybet emnet yderligere ved et fakkeltog og sangerstævne på torvet efter tappenstregen — hvis det ikke var blevet et øsende

regnvejr, der lod både talen og sangene gå i vasken. I tørvejr sad byens honoratiories imens på det Hustedske hotel (”Postgården“) og nød et festmåltid, der også krydredes med nordiske taler 81).

Nyborg-søfolk i krigen.

Også søfolkene i Nyborg deltog som sagt i krigen ombord på flåden. Herom fortæller en gammel søulke, der var ”vandmand“, d. v. s. underofficer, og tjente sammen med elleve Nyborg-sømænd ombord på fregatten »Havfruen“ 82):

3. april 1849 stak fregatten ind i Egersund for at jage tyskerne væk. De skød, så stænger og rær og hele rigningen røg ned. Der blev skudt så store huller i skroget, at tømmermændene måtte hænge udenbords for at sætte propper i hullerne. Når kuglerne traf i siderne, dundrede det lige igennem skroget. Vi mistede kun een mand, det var en soldat, men herregud! det var jo også et menneske. Han fik en kugle i nakken, der kom ikke blod. Han var stødød, det var lige som han var blevet slået som man slår en to'sk! Kampen varede fra 8 morgen til 4 eftermiddag, der var øl og brændevin nok på dækket, og vi spiste ærter og flæsk, når vi kunne komme til. Men der var ikke tid til at drikke sig fuld. Vi og så soldaterne og kanonbådene jagede så tyskerne væk, — de måtte retirere langs strandbredden og op i landet.

Derfra tog vi til Sønderborg og så til København. Der la' vi

tre dage og blev reparerede, og så ut igen! Så la' vi og patruillerede. Det var en livlig tid, kan De stole på!

1850 var samme sømand sluproer på fregatten "Thetis" og deltog bl. a. i en dramatisk landgang på Holnæs i Flensborg fjord, med kniv i bælte og pistol i hånd 83), i en attaque på Eckernførde fjord og senere i blokaden af de tyske Østersøhavne og Kiel. Bortset fra flere små affærer med tyske kanonbåde skete der ingenting 84). Det var jo dengang sådan, at Danmark var knusende overlegen til søs; slaget ved Eckernførde endte således kun uheldigt på grund af dårlige vindforhold i den snævre fjord. Hverken Slesvig-Holstenerne eller præjserne havde noget at stille op mod vor ørlogsfåde.

Den lille hornblæser.

Den mest populære figur i hele treårskrigen var "den lille hornblæser", som H. P. Holst skrev en hel versroman om. Ved arméen var der ansat en del drenge på 12—15 år som hornblæsere. Mange af disse deltog i krigen, og der blev fortalt rørende historier om deres heltedåd. De var soldaternes kæledøgger og ikke mindre alle damers.

Efter slaget ved Isted, fortælles der, lå en 15-årig hornblæser ved siden af en anden lille kollega. Maleren F. C. Lund, der tegnede en række billeder fra treårskrigen, så dem ligge der og fandt scenen så rørende, at han tegnede en skitse af dem. Senere udgav han et litografi af

de to sovende drenge. Den ene af disse var en senere vejasistent i Nyborg, Vilh. Tandberg. Han var kendt af alle som "den lille hornblæser", — men ganske vist var der andre hornblæsere, der mente, at det var dem, som var den "rigtige". Holst synes at have brugt en blæser, som hed Dinesen, til model, og derom sloges bladene senere ivrigt 85). En købmand Theilgaard ved Slagelse hævdede forøvrigt også at være den "rigtige lille hornblæser 86).

Matros Schrøder.

En anden berømt person fra 1848 levede senere i Nyborg, — "gamle Schrøder". Han var ellers fra Flensborg, sejlede i 1848 med korvetten »Najaden" og listede sig sammen med matros Jensen i land i Angel for at spejde og bringe kongelige proklamationer om blandt befolkningen. Der blev sat en pris på 600 præjsiske thaler på deres hoved. Det lykkedes nogle slesvig-holstenske friskaremænd at fange dem; de blev sat på en vogn, der skulle føre dem som spioner til Flensborg, bevogtet af flere soldater. Da de fik at vide, at de vistnok skulle hænges, så de deres snit til ved et rask kup at overmande bevogtningen og slå to mand ned. Resten flygtede, og det lykkedes de gæve sømænd at komme helskindede til Flensborg, som Danskerne lige havde erobret efter slaget ved Bov. Af kongen fik de til tak dannebrogskorset og desuden en sølvpokal og et sølvur hver 87).

1864.

Livet i byen og dens garnison.

1860 blev tredje jægerkorps forandret til det mere prosaisk klingende 19. bataillon. Bataillonen deltog i krigen 1864 som led af 9. brigade.

Allerede i august 1863 afmarcherede afdelingen til Slesvig, hvor der var store troppesamlinger i anledning af krigsfaren (88). Mens hæren lå for Dannevirke, bestemte Frederik VII, at Prins Frederik (VIII), der 1861 havde aftjent sin værnepligt i Nyborg ved 19. bat., skulle være chef for denne, hvad han ikke uden benovelse måtte gå ind på. Han var kun en snes år gammel, men skilte sig pænt ved opgaven, der dog kun blev kortvarig. Hver morgen, når kongen så 19. bat. stille, råbte han højt: "G'morgen Frederik!" hvad der i høj grad morede mandskabet (89).

Så fulgte de triste novemberdage med den afholdte konges død og den, som man følte det, fremmede Kong Christian IX's trombestigelse. Både garnisonen og borgervæbningen aflagde troskabsed til ham (90).

Og så kom vinteren med rekruitskoler i Nyborg, gennemrejsende officerer og tropper, udslibning af materiel og indskibning af sårede, ligesom under treårskrigen. Men denne gang var der ingen, der turde håbe, at krigen skulle ende med en dansk sejr. 19. bat., formeret til 19. regiment, var med i røm-

ningen af Dannevirke natten mellem 5. og 6. februar 1864; det følte som et forræderi mod Danmarks sag, og Nyborgs borgere mente sig foranlediget til at sende et trøstetelegram til "deres" soldater (91).

Byen var overfyldt med tropper. Borgerne måtte stille al overflødig plads til rådighed. For drengene var det store dage. De fløjtede med på hornsignalerne fra volden: "Forvar dig, forvar dig! Der kommer en tysker og ta'r dig!" og levede med i det liv og røre, der pludselig blev i den lille stille fæstningsby. Da 19. bat. drog ud, vandrede den halve by med ud ad landevejen. Konerne tog afsked med deres mænd — mange af officererne og underofficererne var jo gifte — og drengene råbte hurra! De forstod ikke ret situationens alvor. Der var også noget at se nede ved havnen, hvor transportdamperen »Slesvig« uafbrudt sejlede med tropper fra Sjælland. Særlig imponerende var fodgarden med bjørneskindshuerne og korsbandolererne. Mindre flotte var reserve- og forstærkningstropperne, der ligesom det tynde øl kom til sidst. De bar gamle, dårlige uniformer og var mangelfuldt ekviperede i alle henseender (92).

Borgerne viste sig nu som altid villige til at bære deres del af byrderne. Der blev samlet charpi, kompresser og bind til de sårede, der blev skænket uldtøj til soldaterne, som frøs på deres post, ja også flere ladninger tobak afgik som gaver, da

tobakken i Slesvig, som det siges i opråbet, er "simpel og dyr" og skrå ikke findes.

De gennemrejsende tropper, der holdt kort rast på torvet, blev beværtede af borgerne med snaps, øl og skåret smørrebrød, — ja der blev endda dækket bord midt på torvet 93). Til de sårede på det hurtigt indrettede nødlazaret på det nyrestaurerede og ombyggede rådhus blev der samlet aviser og bøger. Man arrangerede kunstneriske aftenunderholdninger til fordel for de sårede, og flygtninge fra det belejrede og opgivne Fredericia blev optaget i byen.

I ekstrakrigsskat betalte Nyborg desuden 8184 rdl. 94).

Krigstelegrammerne blev af telegrafbestyreren meddelt byfogden, der havde den velvilje at slå dem op på rådhus hjørnet ud mod Nørregade 95).

Store mængder af hø og halm ankom til byen til brug for rytteriets og artilleriets heste. Noget blev senere ført til hæren i Sønderjylland og Als. Vældige hæs blev opstaldet i Contrescarpen foran Kongens Bastion (omtrent hvor nu elektricitetværket ligger). Et skilderhus blev opstillet her, fordi der måtte stå vagt ved stakkene. Da borgervæbningen overtog vagttjenesten for at frigøre soldaterne, måtte den foruden hovedvagten, eksercerhusvagten og ravelinsvagten også besætte denne stakhave-post, og det var meget eftertragtet at stå vagt herude, da der altid var lejlighed for en træet skildvagt at tage sig en lur i det dejlige hø.

Vagten på eksercerhuset var også anset for at være god, idet de brave borgersoldaters koner eller døtre flere gange listede sig derop med varm kaffe, — når rondten ikke netop var i nærheden.

På hovedvagten var der muntert i vagtstuen. De borgere, der ikke stod på post, tilbragte tiden med sang og guitar-spil. Drengene fik lov at komme og være med 96).

I officersarresten over hovedvagten sad en ung østrigsk officer som fange. Han havde vovet sig for langt frem og var blevet taget af vore forposter. Ledsaget af en borgersoldat gik han hver dag tur på volden. Han var glad ved at kunne tale lidt med drengene 97).

Efter kampen ved Mysunde og især efter slaget ved Dybbøl kom lange vognrækker med sårede soldater kørende ind gennem landporten. Det greb befolkningen stærkt. De sårede blev indlagt på rådhuslazarette 98). På kirkegården blev der begravet flere og flere døde soldater fra lazaretterne og fronten. Borgervæbningen afgav ligparade med sørgemusik og affyrede tre salver over graven. Var det faldne officerer, var der sørgeparade på 52 mænd og sørgemarskaller, ligesom kisten blev båret af underofficerer. Et mindesmærke i form af en obelisk for de 30 begravede fra treårskrigen og de 19 fra 1864 blev rejst 1874 99), det står som bekendt endnu på den gamle kirkegård. I Nyborg Avis fortalte dødsannoncerne om de tab,

byen havde lidt. Det var tunge tider 100).

Efter Dybbøls fald opholdt hærens overkommando sig kort tid i Nyborg, og efter prøjsernes invasion på Als blev Fyn erklæret i belejringstilstand, men så kom våbenhvilen og den sørgelige fred.

19. bat. havde forsvaret Fredericia indtil 26. april og blev derefter sendt til Vendsyssel; ved Dybbøl var soldaterne ikke med (101). Nogen jubelstemning var der ikke, da bataillon den 15. august vendte hjem, anført af en søn af den oberstløjtnant Magius, der i 1848 havde ført 3. jægerkorps ved Bov (102). Men alligevel var alle husene flag-smykkede, og da tropperne drog hen ad Stendamsgade til tonerne af "Dengang jeg drog afsted", fløj en regn af blomster over officerer og menige. I alle vinduer sad damer og børn og vinkede med lommeterklæder og kastede buketter. Jensenne greb dem i flugten og stak dem i hoeseløbene. Det var en slagen hær som vendte tilbage, men en hær, der havde gjort sin pligt. På torvet råbte byens borgere hurra for soldaterne, de blev budt velkommen og der blev udbragt et leve for dem, besvaret med et leve byen og et fælles leve Kongen! (103).

Sidste mand på Dannevirke.

Oversergent P. C. Dupont fra Nyborg fortæller sine spændende oplevelser fra den nat, da Dannevirke blev rømmet (104):

Han stod som korporal ved 7.

bat.s 5. komp., der forsvarede skanse nr. 15. Om morgenen før tilbagetoget havde han været ovre i St. Reide med en patrulje på to mand for at se efter fjenden; Reide-ådalene var oversvømmet, men to smalle dømnin-ger førte fra skansen over til landsbyen. Hos kromanden fik de gratis fyldt deres feltflasker med øl og brændevin; han gav dem også en kasse cigarer. —

Da de var på tilbagevejen, kom der jagende en deling pikkelhuede kyradserer lige imod dem fra Lille Reide og afskar dem fra skansen. I lynende fart fo'r patruljen ind på marken og ned i en lille mose. Kyradsererne parlamenterede med et hvidt lommeterklæde og ville have dem til at komme frem, men de bad dem i stedet for komme ned til sig, og da de ikke havde lyst til det, red de deres vej. Patruljen kom så ad omveje over grøfter tilbage til skansen; den ene faldt i til halsen og måtte i skansen skifte tøj i 8 gr. kulde og tage sit drejlstøj på. Sådan gik tiden med småoplevelser og enkelte ubetydelige skærmysler med fjenden.

Om aftenen kom kaptajnen, Meier med ham, tilbage fra Slesvig, hvor rømningen af Dannevirke var blevet vedtaget. En artillerist kom kørende med en trillebør, fyldt med granater, og væltede indholdet ud i oversvømmelsen foran skansen, og da alle granaterne var druknede, kom turen til krudtet. Forberedelserne til rømningen var i gang. Kaptajnen sagde til Dupont: "Vi skal i aften kl. 8 forlade Dannevirke.

Og nu har jeg udset Dem, korporal Dupont, til at besætte skanserne nr. 20, 21 og 22 med fem mand i hver. Der skal skydes minutskudd for at vise fjenden, at stillingen endnu ikke er forladt. De bliver selv i skanse 22 til nærmere ordre. Jeg selv og kommandersergenten besætter skanserne 15, 16, 17, 18 og 19. Resten af kompagniet og officererne går nordpå. Vi bliver antagelig taget til fange, men vi må ofre os for arméens vel“. Og derved løb tårerne den tapre mand ned ad kinderne, mens han knyttede hånden mod syd.

Dupont besatte med sine 15 mand de tre skanser 20, 21 og 22. Han blev selv i skanse 22 til kl. 2 nat, da der kom ordre fra kaptajnen om så hurtigt som muligt at trække sig tilbage med mandskabet til Ellingsted og søge kontakt. Men da han ved 4-tiden ankom dertil, var kaptajnen og hans vagtposter ikke til at finde. Han søgte så til nærmeste jernbanestation; langs vejen stod der 15 kanoner, som skulle med toget til Flensborg kl. 6. Kaptajnen var heller ikke på stationen, hvorpå korporalen kl. 5 gik med en patrulje til skanse 15 for at se, om fjenden skulle være der. Den var imidlertid tom. Dupont slap tilbage, men fem mand, der var gået ud for at søge efter ham, gik vild og blev senere fanget ved Isted kro.

Kaptajnen var taget fra skanse 15 ved midnatstid og havde bestemt sig til at tage til Isted; et par bøndervogne kørte bagagen. Her blev mandskabet fanget af ulaner, men kaptajnen

slap, da han, skønt meget udmattet, var gået lidt i forvejen.

Da toget til Flensborg ikke kom, forvaglede artilleristerne på stationen alle kanonerne og kørte afsted i rask trav. Dupont og hans folk asede afsted i forrygende snevejr og bidende kulde nordpå. Fødderne var halvt igennem de opslidte støvler. Henad morgenstunden kom de til et lille hus, hvor der var lys. De opfordrede manden til at køre dem til Flensborg med sit enspænderkøretøj, men konen had om han ikke måtte blive, da hun var højfrugtsommelig. Så traskede de videre. Af og til var der en fjendtlig spejder i sigte, men han kom aldrig helt nær.

Langt om længe nåede de Flensborg, udasede og forkomne af sult, kulde og søvnløshed. Her stod en del fra bataillon, ialt 70 mand, som var kommet bort fra deres afdeling. Dupont fik dem samlet og lod dem stille geværerne sammen. Flensborgerne gik omkring og traktede med varmt og koldt, men Dupont fik ingenting, da hans kaptajn nu kom kørende i en åben postvogn; han aflagde rapport til ham, og kaptajnen sagde: ”Ja, jeg vidste nok, at De skulle klare Dem“.

Idet Dupont nu gik for at få mandskabet indkvarteret, blev der blæst hurtig udrykning. Fjenden gik mod Flensborg. Soldaterne marcherede så mod Sønderborg. I Graasten kro søgte de at få lidt spiseligt, Dupont havde næsten intet nydt i to dage. Han satte sig på en stol og fik en kop kaffe, men havde kun drukket det halve, da koppen

faldt fra ham og han trillede ned ad stolen og blev liggende som død. Da han vågnede igen, var både mandskabet og kromanden med sin familie og sine kreaturer væk, — og geværet også. Han måtte så trave afsted alene og mødte ikke et levende menneske, før han nåede Dybbøl mølle, hvor 19. bat. lå.

I sit kvarter i Sønderborg sov han tolv timer i træk af udmattelse. Han var den sidste af hele arméen, der forlod Danevirke, idet han var i skanse 20, 21 og 22 hele ti timer efter at stillingen var forladt.

Affæren ved Assendrup.

Et lille lyspunkt i al tristheden i krigen var affæren i Assendrup, som blev udført af 19. bataillon (105). En del af bataillonet havde første påskedag den 27. marts været i reserve foran Holstens Bastion i Fredericia og var lige kommet i kvarter, da soldaterne fik ordre til at møde straks med proviant for to døgn, men uden tornyster. Premierløjtnant Harhoe, som tidligere er nævnt, gav dem, der ikke ville med, lov til at træde tilbage. Hver af deltagerens navn blev noteret af en stabssergent, da de samledes om aftenen ved havnen i Fredericia. ”De kan godt træde tilbage endnu!” sagde han. ”Nej, lad os bare komme afsted! Man er da ingen kujon!”

Den lille skare på 100 mand sejlede nu med skruelkanonbåden ”Schrødersee” (opkaldt efter Frederik VI's kammerherre) og en transportbåd til Sandbjerg vig ved Juelsminde, hvor de gik

i land om morgenen kl. tre. Derfra marcherede de til Klakring og næste dag til Hornumkær, hvor de holdt sig skjult. I Assendrup by nord for Tirsbæk lå ½ eskadron prøjsiske husarer, og det var dem, det gjaldt. Kl. ti aften vandrede de i den brandmørke, regnfylde nat de halvanden mil derhen. Det blev aftalt, at 1. og 2. sektion skulle gå ind i gårdene — der var kun tre — mens 3. og 4. sektion skulle besætte vejene.

Klokken et stødte de på de tyske forposter, der råbte dem an. Ja, råb I bare væk! tænkte jenserne. Prøjerne havde barrikaderet vejen og skød, men danskerne gik uden om på markerne og overmadede dem. En tysk hornblæser skulle lige til at blæse alarm, men en løjtnant slog til hornet, så han tabte både det og vejret.

Og så gik det med hurra i løb hen mod gårdene. Vinduerne blev slået ind, og danskerne sprang ind i husene trods fjendens kugler. Prøjerne var kun halvt påklædte og måtte hurtigt overgive sig. En af dem sprang ud af vinduet, men en Nyborg-soldat stak bajonetten gennem hans bukser og spidde ham fast til jorden. Han skød sin karabin af, men uden at ramme, og måtte så overgive sig. Da de overrumplede forsøgte at trække tiden ud med at klæde sig på, blev de slæbt upåklædte ud.

Udbyttet blev 22 røde husarer og 25 heste. Danskerne marcherede med fangerne til Rosenvold, hvorfra de sejlede til Fredericia igen. Pengene, der indkom ved

salget af hestene, blev delt mellem deltagerne, der hver fik 9 rdl. 25 sk. — samt en smuk takkeskrivelse fra krigsministeriet.

Flåden.

Også flåden havde travlt i 1864 med at transportere soldater og kanoner o.s.v. til Als fra København, Nyborg og andre byer 106).

Den senere havnefoged i Nyborg, gamle Pantmann, var med til krigens eneste store søslag ved Helgoland. Det var til ham, admiral Suenson havde sagt sit livs længste sætning: ”Dersom du bliver ved som du har begyndt, bliver vi to gode venner!“ De sejlede også sammen en halv menneskealder 107).

Efter 1864.

Nyborg by var nationalt indstillet, dansk til sin inderste hjerterod. Den faste garnison med dens traditioner, de mange kongebesøg og nationale fester satte selvfølgelig sit præg på befolkningens tankegang. Efter 1864 var folk som lammede. Først det store dystløb 1866 108) var et tegn på at smerten var overvundet og modet og håbet på fremtiden endnu ikke dødt.

Typisk for stemningen overfor præjserne er en begivenhed fra 1867: en præjsisk kanonbåd ”Chamäleon“ kom til Storebælt for efter sigende at fiske et tabt anker op, — hvad ingen troede på — og løb ind i havnen. »Det er at vente«, skrev Nyborg Avis 109), »at de præjsiske Søfolk vil blive modtaget med den Høflighed, som Fremmede kan gøre

Fordring paa hos en dannet Nation, men at man samtidig ikke overskrider, hvad Høfligheden paabyder — navnlig vilde det være upassende, om nogen vilde fraternisere med dem, enten i private Huse eller paa offentlige Steder“.

Der var vist ingen, der udtrykte ønsket herom.

Da den fransk-tyske krig udbrød 1870, vakttes hos mange et håb om at Frankrig kunne vinde og tage revanche efter 64. Ved den første tappenstreg efter krigens udbrud istemte musikken Marseillaisen, hvad der vakte vild jubel i den bevægede menneskemængde. Agent Jensen, en af byens fremtrædende patriciere, udbragte spontant et leve for Frankrig og den franske hær, og folk var ellevilde, råbte hurra og sang ”Dengang jeg drog afsted“ 110).

Garnisonen lå netop på øvelse i lejren i Hald ved Viborg. Bataillon blev straks pr. bane transporteret til Nyborg, og få dage efter afgik den i feltmæssig udrustning og med skarpe patroner til Nr. Stenderup nord for Kolding og kort efter til Bramdrup ved grænsen for eventuelt at forsvare denne. Der var højt beredskab, soldaterne sov med tornystret til hovedpude. Lange strækninger af jernbanen blev brudt op.

Alle håbede på en fransk sejr, men da slaget ved Gravelotte afslørede Frankrigs svaghed, blev ”Observationsbrigaden“ opløst og mandskabet hjemsendt. Danmark skulle ikke i krig mere 111).

Kildesteder.

1) H. P. Mumme: Begivenhederne i Fyn under de franske og spanske troppers ophold her i lande i året 1808 (Odense 1848); Carl Nielsen: Spaniolerne i Nyborg og søkampen på Nyborg fjord 1808, særtryk af Nyborg Avis 1932; J. Høirup (særtryk af "Nyborg Soc.-Dem."); om sagnene fra spaniolertiden, se mine artikler i »Nyborg Soc.-Dem.« okt.-nov. 1944 og april-juni 1945: Sagn og overtro fra Nyborg. Et billede af et par spaniolere i uniform findes i Nyborg Avis 7. april 1900. — Det følgende har omtrent i samme form været trykt i Fyns Tidende septbr. 1945. — 2) vandmester Kjellerup i Nyborg Avis 12. april 1899. — 3) Nyb. Avis 14. marts 1900. — 4) Fynske Årbøger I. (1940), 352. — 5) Nyb. Avis 3. april 1897. — 5) medd. af murm. Vict. Hansen. — 7) Fy. Årbøger II (1942), 156. — 8) Nyb. Avis 3. april 1897, 14. marts 1900. — 9) jfr. Tang Kristensen: Danske sagn (ny række) IV (1932), 65, nr. 184. — 10) Tang Kristensen: Danske Sagn IV (1896), 71 nr. 287. — 11) efter folkemunde. — 12) vandm. Kjellerup i Nyb. Avis 12. april 1899. — 13) Nyb. Avis 23. decbr.

1895. — 14) Kay Larsen og Louis E. Grandjean: Søkortets stednavne 1944. — 15) Erindringer af Steen Steensen Blichers Liv, udg. af Søren Vasegaard (1923), 29 ff. — 16) Kay Larsen: Danmarks Karpervæsen 1807—14 (1915, især s. 161; Carl Nielsen: Spaniolerne i Nyborg (særtryk 1932), 19. — 17) efter erindringer af telegrafbestyrer Vald. Poulsen, udaterede avisudklip i pastor Løgstrups efterladte papirer. — 18) Vald. Poulsen. — 19) "Borgerfesten i Nyborg 8.—9. septbr. 1849"; Fr. Holst og Axel Larsen: Felttogene i vore første frihedsår (1888), 76 ff. — 20) portræt af Magius i Holst og Larsen: Felttogene, 135. — 21) Rs. Hansen Egebjerg: En menigmands erindringer, 3. — 22) Nyb. Avis 26. marts 1898. — 23) Nyb. Avis 15. februar og 24. februar 1893. — 24) Nyb. Avis 26. marts og 1. april 1898. — 25) Nyb. Avis 28. marts 1898. — 26) Rs. Hansen Egebjerg: En menigmands erindringer, 14ff. — 27) Nyb. Avis 27. januar 1897. — 28) Allen: Breve fra danske krigsmænd 1848, 49, 50 (1873), 162. — 29) Nyb. Avis 23. aug. 1898; Nyb. Avis 28. marts 1898. — 30) Rs. Hansens Egebjerg: En menigmands er., 48. — 31) Rs. Hansen Egebjerg, 51. — 32)

meddelt af stadsskoleinspektør J. Høirup. — 33) Borgerfesten i Nyborg 8.—9. september 1849 (Odense 1849). — 34) Nyb. Avis 1. april 1898. — 35) Nyborg Avis gamle årgange IV, 245; Løgstrup i hist. årbog for Svendborg amt 1925, 82; Holst og Larsen: Felttogene, afsnit 1850, 73; Løgstrup: Nyborg kirke (1923); Gl. årgange II, 124; Nyb. Avis 27. juli 1900; venlig medd. fra stadsskoleinspektør J. Høirup. — Münich afskedigedes maj 1852 og døde 3. juli 1881 som karakteriseret oberst. — 36) Nyb. Avis 15. febr., 24. juli og 25 juli 1893 23. aug. 1898, 25. juli og 27. juli 1900. — 37) Nyb. Avis 25. juli 1900. 38) Nyb. Avis 18. april 1893; Hist. årbog f. Odense og Assens amter 1927 195ff. — 39) Nyb. Avis 1. april 1898. — 40) Nyb. Avis 28. marts 1898. — 41) Gl. årg. II, 135; Vaupell: Den danske hærs historie II, 674. — 42) Nyb. Avis 2. juli 1892. — 43) Årbog Odense amt 1927, 195. — 44) Rs. Hansen Egebjerg: En Menigmands erindringer, 7ff; oplysninger også i M. Vesterdal: Brudstykker af en fynsk jægers dagbog fra treårskrigen, Fynske årbøger III (1948), 219ff. — 45) S. Schack: Bidrag til den danske nations karakteristik i billeder fra krigen 1848—50 (1860), 18. — 46) Rasmus Hansen Egebjerg: Er., 12. — 47) Vald. Poulsen. — 48) Edv. Svanekjær i Vor fortid III (1919), 264. — 49) Vald. Poulsen. — 50) Vandm. Kjellerup; jfr. Otto Baches bekendte maleri af indskibningen i Korsør. — 51) Vald. Poulsen. — 52) Gl. årg. I, 87. — 53) Årbog Svendborg amt 1912, 133. — 54) H. C. Andersen: Mit livs eventyr, samlede skr. (2. udg.) 1, 446. — 55) Vaupell: Den da. hærs hist. II, 487. — 56) Vald. Poulsen. 57) Nyb. Avis 6. august 1900. — 58) Gl. årg. I, 1. — 59) Allen: Breve, 286. — 60) Vald. Poulsen. — 61) Allen: Breve, 286. — 62) Nyborg sparekasses festskrift ved 75-års jubilæet. 63) Nyb. Avis 25. juli 1900. — 64) J. A. Marcus: Meine Erlebnisse in dänischer Gefangenschaft (Slesvig 1848), ref. iNyb. Avis 11. febr. 1898 og fig. numre. — 65) Nyb. Avis 15. februar 1898. — 66) H. C. Andersen: Mit livs ev., 447; Brevveksling med Edv. Collin II, 165, 175. — 67) Nyb. Avis 15. februar 1898. — 68) Vald. Poulsen. — 69) Allen: Breve, 52. — 70) Rs. Winckler i Nyb. Avis 16. oktober 1901. — 71) Povl Hansen: Fra det mærkværdige år, årbog Svendborg amt 1909, 78ff. — 72) Vald. Poulsen. — 73) vandm. Kjellerup. — 74) Vald. Poulsen; vandm. Kjellerup. — 75) Årbog Svendborg amt 1909, 78ff. 76) Nyb. Avis 15. februar 1898; årbog Svendborg amt 1909, 78. — 77) Nyb. Avis 15. februar 1898. — 78) se mine ovennævnte sagnartikler i "Nyborg Social-Demokrat". — 79) H. C. Andersen: Mit livs ev., 449. — 80) hans samlinger til byens historie findes opbevaret på landsarkivet i Odense. — 81) ref. i Flyve Posten 18. novbr. 1859. — 82) Nyb. Avis 3. april 1893, jfr. 1. marts 1893 og 1. februar 1897. — Fortælleren er den senere fører af den populære trækfærgе "Rosalinde" i Nyborg

havn, gamle færgemand Poulsen. — 83) Nyb. Avis 25. juli 1891. — 84) Nyb. Avis 1. marts 1893. — 85) se f. eks. Nyborg Avis 4. marts, 8. marts, 10. april og 13. april 1895, 16. april 1898; gl. årg. II, 104 og III, 273; om en anden fhv. hornblæser i Nyborg, se Nyb. Avis 12. maj 1894. — 86) Nyb. Avis 13. aug. 1891. — 87) Nyb. Avis 13. decbr. 1893; Holst og Larsen: Felttogene, afd. 1848, 82ff med portrætter. — 88) Gl. årg. I, 55. — 89) Axel Pontopidan: Omkring Frederik VIII's første militære uddannelse (1936), 13. — 90) Gl. årg. I, 56. — 91) Gl. årg. I 57. — 92) efter håndskrevne erindringer af M. P. Steenvinkel-Svendsen i provst Emil Steenvinkels eje. — 93)

Steenwinkel-Svendsen. — 94) stoffet til de her givne oplysninger væsentlig efter Nyborg Avis, årgang 1864. — 95) Nyb. Avis 11. april 1864. — 96), 97), 98) Steenvinkel-Svendsen. — 99) Gl. årg. I, 86. — 100) Gl. årg. I, 59. og 121. — 101) Gl. årg. II, 135. — 102) Gl. årg. I, 61. — 103) Gl. årg. I, 61; Steenvinkel-Svendsen. — 104) Nyb. Avis 28. marts 1901. — 105) Nyb. Avis 29. marts 1897, 2. maj 1914. — 106) Nyb. Avis 1. marts 1893. — 107) Nyb. Avis 10. 5. 1899. — 108) Henning Henningsen: Dystløb i danske søkøbstæder, 57ff. — 109) Gl. årg. I, 69. — 110) Gl. årg. I, 76. — 111) efter utrykt ms. af kaptajn F. H. Hartvig: 19. bataillins historie.

